

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΜΕ ΤΑ STANDARDS ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αυτή η επιστημονική μελέτη ολοκληρώθηκε το Νοέμβριο του 2004 και είχε δύο ευρείς στόχους:

- ο Να καταρτίσει την πρώτη έγκυρη αναλυτική έκθεση για τους μετανάστες στην Ελλάδα χρησιμοποιώντας όλες τις διαθέσιμες πηγές στοιχείων·
- ο Να χαρτογραφήσει τα σχετικά με τη μετανάστευση και τους μετανάστες αρχεία των Υπουργείων και άλλων φορέων και να αξιολογήσει την πιθανή τους συμμόρφωση με το προσχέδιο του Ευρωπαϊκού Κανονισμού που αφορά στα στατιστικά στοιχεία για τη μετανάστευση.

Τα αρχεία ζητήθηκαν από τα εξής Υπουργεία και κρατικές υπηρεσίες:

- ο Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης
- ο Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας
- ο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
- ο Υπουργείο Δημοσίας Τάξης
- ο Υπουργείο Εξωτερικών
- ο Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
- ο Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ)

ΒΑΣΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1) Στοιχεία που αφορούν στην έκταση της μετανάστευσης (νόμιμης και παράνομης) στην Ελλάδα

Τα στοιχεία που αφορούν τους νόμιμους μετανάστες τηρούνται σε διάφορα Υπουργεία, μεταξύ των οποίων η επικοινωνία είναι ελλιπής και επομένως δεν υπάρχει ενοποίηση και σύνθεση των αρχείων. Ένα ιδιαίτερο πρόβλημα υφίσταται με τους ομογενείς, οι οποίοι μέχρι το 2001 εμφανίζονται στατιστικά ως παράνομοι μετανάστες. Επιπλέον, για την κατηγορία των ομογενών τα στοιχεία θεωρούνται από το Υπουργείο Δημοσίας Τάξης ως «μη ανακοινώσιμα». Οι ομογενείς που δεν έχουν την ελληνική υπηκοότητα δεν εμφανίζονται στην Απογραφή του 2001 και επίσης δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για τις χορηγήσεις ελληνικής υπηκοότητας σε αυτούς.

Χρησιμοποιώντας εκτιμήσεις που έγιναν κατά προσέγγιση για αρχεία που λείπουν, ο αριθμός των μεταναστών στην Ελλάδα υπολογίζεται για το τέλος του 2004 στις 950.000 αλλογενείς, ενώ συμπεριλαμβανομένων και των ομογενών το σύνολο αγγίζει τα 1,15 εκατομμύρια και αποτελεί περίπου το 10,3% του συνολικού πληθυσμού όπως αυτός καταγράφηκε στην τελευταία Απογραφή. Στον αριθμό αυτό συμπεριλαμβάνεται μια ελάχιστη εκτίμηση 190.000

μεταναστών που δεν έχουν στην κατοχή τους τα απαραίτητα έγγραφα[±]: με τη χορήγηση υπηκοότητας στους ομογενείς ο αριθμός αυτός θα μειωνόταν, ενώ θα αυξανόταν με την παρουσία παράνομων μεταναστών ή μεγαλύτερου αριθμού μεταναστών που δεν έχουν στην κατοχή τους τα απαραίτητα έγγραφα.

Οι αριθμοί αυτοί βρίσκονται σε αντιδιαστολή με το σύνολο των 270.000 μεταναστών που είχε υπολογισθεί το 1991 και δείχνουν ότι η παρουσία των μεταναστών στην Ελλάδα έχει τετραπλασιαστεί σε διάστημα 13 ετών. Το Σχήμα 1 παρουσιάζει τις τάσεις ανά κατηγορία και φανερώνει την περίπλοκη και συνθετική μεθοδολογία που απαιτείται για την κατάρτιση μιας συνολικής στατιστικής μελέτης.

2) Γεωγραφική κατανομή των μεταναστών στην Ελλάδα

Αξιόπιστα στοιχεία για τη γεωγραφική κατανομή των μεταναστών είναι διαθέσιμα μόνο από την απογραφή του 2001. Ο χάρτης 1 δείχνει σε επίπεδο δήμων την παρουσία αλλογενών μεταναστών από χώρες εκτός της Ε.Ε. σε αναλογία με το σύνολο των τοπικών πληθυσμών. Οι μετανάστες συγκεντρώνονται κυρίως σε οικονομικά ανεπτυγμένες περιοχές της Ελλάδας: σε κάποια τουριστικά νησιά (13-25%, συνήθως), την Αττική και τη νότιο-δυτική Ελλάδα καθώς επίσης και στα σύνορα με την Αλβανία. Οι χαμηλότερες συγκεντρώσεις παρατηρούνται στα Βόρειο-ανατολικά της χώρας, γύρω από την Αλεξανδρούπολη.

Η μεγαλύτερη συγκέντρωση μεταναστών σημειώνεται στο Δήμο Αθηναίων – περίπου 132.000 μετανάστες που αντιστοιχούν στο 17% του συνολικού πληθυσμού· η Θεσσαλονίκη παρουσιάζει τη δεύτερη μεγαλύτερη συγκέντρωση με 27.000 μετανάστες, οι οποίοι όμως ανέρχονται μόνο στο 7% του τοπικού πληθυσμού.

3) Χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού πληθυσμού από στοιχεία αδειών παραμονής

700 χιλιάδες άδειες εκδόθηκαν από τον Ιούλιο 2003 μέχρι τον Οκτώβριο 2004. Τον Ιανουάριο του 2004 σημειώθηκε ο μεγαλύτερος αριθμός αδειών εν ισχύ που ανερχόταν στις 509.000, ενώ το Σεπτέμβριο ο αριθμός των αδειών εν ισχύ μειώθηκε στις 250.000 [βλ. Σχ. 5]: πιστεύουμε ότι αυτά τα στοιχεία δεν είναι σωστά και ότι δεν υπάρχουν αξιόπιστα νούμερα για το σύνολο των αδειών εν ισχύ.

Οι υπηκοότητες των μεταναστών με άδειες παραμονής παρουσιάζουν σημαντική αύξηση σχεδόν όλων των εθνικών ομάδων – ιδιαιτέρως των Βουλγάρων, των Αλβανών και των Ρουμάνων – σε σύγκριση με τα στοιχεία της Απογραφής. Το Σχ. 6 παρουσιάζει αναλυτικά τις κύριες ομάδες μεταναστών, αν και ο αριθμός των διαφορετικών υπηκοοτήτων των μεταναστών που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα υπερβαίνει τις 150. Η σύγκριση των στοιχείων της Απογραφής και των στοιχείων των αδειών παραμονής των εθνικών ομάδων ανά γεωγραφική περιοχή [βλ. Σχ. 8], δείχνει μία σημαντική αύξηση των υπηκόων χωρών της Κεντρικής Ευρώπης (κυρίως της Αλβανίας και της Βουλγαρίας), παράλληλα με μικρές αυξήσεις του αριθμού υπηκόων από τα Ευρωπαϊκά Νέα Ανεξάρτητα Κράτη και την Ασία.

[±] Ο όρος «μετανάστες χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα» χρησιμοποιείται στην Περίληψη αυτή για να υποδείξει ακριβώς τη μη κατοχή (σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή) των απαραίτητων νομικών εγγράφων για την παραμονή ή/ και την εργασία στην Ελλάδα. Δεν είναι συνώνυμος με τον όρο «παράνομοι μετανάστες», ο αριθμός των οποίων είναι αρκετά χαμηλότερος.

Οι λόγοι για τη χορήγηση αδειών παραμονής παρουσιάζονται στο **Σχήμα 10**. Το 68% των αδειών χορηγήθηκαν με σκοπό την εξαρτημένη εργασία, ενώ 12% των αδειών χορηγήθηκαν με σκοπό την οικογενειακή συνένωση και 12% με σκοπό την ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα/ αυτο-απασχόληση. Το 92% των αδειών έχει διάρκεια 1 ή 2 έτη, το 3% έχει χορηγηθεί σε μέλη οικογενείας υπηκόων της Ε.Ε. σύμφωνα με τους κανονισμούς της Ε.Ε., ενώ μόνο 0,1% (364 άτομα) από τις 700.000 χορηγηθείσες άδειες έχει στην κατοχή του άδεια αόριστης διάρκειας [**βλ. Σχ. 12**].

4) Η Απασχόληση των μεταναστών

Πέρα από τα γενικά χαρακτηριστικά της εξαρτημένης εργασίας σε αντιπαραβολή με αυτά της ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας/ αυτο-απασχόλησης, τα στοιχεία από τις άδειες παραμονής δεν μπορούν να παρέχουν πληροφορίες στο συγκεκριμένο θέμα. Το Υπουργείο Απασχόλησης δεν διαθέτει κεντρική βάση συλλογής στοιχείων και ούτε μπορεί να διαθέσει στοιχεία. Η μόνη διαθέσιμη πληροφόρηση προέρχεται από την Απογραφή του 2001 και το ΙΚΑ. Το **Σχ. 14** παρουσιάζει την εργασία σε τομείς της οικονομίας που δήλωσαν οι ίδιοι οι άρρενες μετανάστες στην Απογραφή. Οι Αλβανοί κυριαρχούν στο σκηνικό, με παρουσία σχεδόν σε όλους τους τομείς. Στον κατασκευαστικό τομέα το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων είναι Αλβανοί, αλλά και άλλες εθνικότητες απασχολούνται σε συγκεκριμένους κλάδους – όπως π.χ. οι Μπαγκλαντέςιοι και οι Πακιστανοί στη βιομηχανία, οι Πολωνοί στις κατασκευές, οι Βούλγαροι και οι Ινδοί στη γεωργία. Οι τομείς απασχόλησης του γυναικείου μεταναστευτικού πληθυσμού παρουσιάζουν χαμηλότερη ποικιλομορφία, καθώς οι περισσότερες μετανάστριες εργάζονται στην κατηγορία «άλλοι τομείς απασχόλησης», στην οποία υποθέτουμε ότι δηλώνεται η απασχόληση των οικιακών βοηθών. Στο **Σχ. 16** απεικονίζονται οι απόλυτες τιμές σύμφωνα με τα στοιχεία που δηλώθηκαν στην Απογραφή. Παρόλο που οι Αλβανοί και πάλι κυριαρχούν, η παρουσία άλλων εθνικών ομάδων όπως οι Βούλγαροι, οι Γεωργιανοί, οι Ουκρανοί, οι Ρουμάνοι και οι Ρώσοι έχει γίνει πιο σημαντική.

Τα στοιχεία του ΙΚΑ για το 2003 επιβεβαιώνουν την εικόνα απασχόλησης των αρρένων μεταναστών [**βλ. Σχ. 20**], με τον τομέα των κατασκευών να συγκεντρώνει περίπου το 50% όλων των ασφαλισμένων αρρένων μεταναστών εργαζομένων, ακολουθούμενος από το λιανικό εμπόριο (7%) και τον τομέα των ξενοδοχείων και εστιατορίων (7%). Η απασχόληση των γυναικών δεν απεικονίζεται τόσο καλά από τα στοιχεία του ΙΚΑ [**βλ. Σχ. 21**]: το πολύ χαμηλό επίπεδο ασφάλισης για τις οικιακές βοηθούς (20.000 άτομα) αποτελεί ένδειξη των σοβαρών προβλημάτων κοινωνικής ασφάλισης στον τομέα αυτό. Ο μεγαλύτερος τομέας απασχόλησης μεταναστριών με βάση τα στοιχεία του ΙΚΑ είναι εκείνος των ξενοδοχείων/ εστιατορίων, ακολουθούμενος από την οικιακή απασχόληση, «άγνωστο», το χονδρικό εμπόριο και «άλλες εργασίες». Συνολικά τα στοιχεία του ΙΚΑ υποδηλώνουν την ύπαρξη σοβαρών προβλημάτων στη νόμιμη απασχόληση του γυναικείου μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα.

5) Προτάσεις για αλλαγές στη συλλογή στοιχείων από τις Ελληνικές κρατικές υπηρεσίες

Η Έκθεση καταλήγει ότι οι ελληνικές κρατικές υπηρεσίες, την παρούσα στιγμή, *δεν είναι σε θέση να παρέχουν επαρκή στατιστικά στοιχεία στην έκταση και την ποιότητα που ορίζονται από το προσχέδιο του Κανονισμού της Ε.Ε.* Γίνονται εννέα ουσιαστικές προτάσεις, οι οποίες παρουσιάζονται περιληπτικά ακολούθως:

ΠΡΟΤΑΣΗ 1: ένα Υπουργείο, το Υπουργείο Εσωτερικών, θα πρέπει να χειρίζεται όλα τα στοιχεία για τη μετανάστευση, ενώ η αρμοδιότητα για τις άδειες των ομογενών θα πρέπει να αφαιρεθεί από το Υπουργείο Δημοσίας Τάξης.

ΠΡΟΤΑΣΗ 2: το Υπουργείο Απασχόλησης, το οποίο κατά την παρούσα περίοδο αδυνατεί να παρέχει οποιαδήποτε στοιχεία, θα πρέπει να καταρτίσει βάση δεδομένων με αξιόπιστους μηχανισμούς για την εισαγωγή στοιχείων από τις περιφέρειες. Αυτό αποτελεί στόχο πολυδάπανο και μακροπρόθεσμο: στο μεσοδιάστημα, θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα χρησιμοποίησης της βάσης δεδομένων παραμονής του Υπουργείου Εσωτερικών.

ΠΡΟΤΑΣΗ 3: το Υπουργείο Εσωτερικών θα πρέπει να βελτιώσει τις διαδικασίες για την εισαγωγή στοιχείων και να διορθώσει τη σημαντική χρονική καθυστέρηση, η οποία κατά την παρούσα περίοδο επηρεάζει όλα τα πρόσφατα στοιχεία που αφορούν τις ισχύουσες άδειες. Χωρίς αυτές τις διορθώσεις τα στατιστικά στοιχεία για τους νόμιμους μετανάστες δεν απεικονίζουν επαρκώς την πραγματικότητα και επομένως είναι ως προς την ποιότητά τους μη αποδεκτά.

ΠΡΟΤΑΣΗ 4: το Υπουργείο Εσωτερικών θα πρέπει να προσθέσει μεταβλητές για τα στοιχεία που καταγράφονται στη βάση δεδομένων, ώστε να γίνεται διαχωρισμός μεταξύ αιτήσεων για άδειες παραμονής, άδειες παραμονής που εκδίδονται για πρώτη φορά, αλλαγή των αδειών, ανανέωση και λήξη αδειών. Άλλες μεταβλητές που απαιτούνται από την Οδηγία της Ε.Ε. περιλαμβάνουν το «χρόνο άφιξης στην Ελλάδα», τη «χώρα γέννησης», τη «χώρα προηγούμενης διαμονής» και τη «χώρα επόμενης διαμονής» (για όσους αποδημούν).

ΠΡΟΤΑΣΗ 5: το Υπουργείο Εσωτερικών θα πρέπει να αναβαθμίσει το λογισμικό των υπολογιστών του, προκειμένου να αξιοποιήσει στοιχεία που είναι ήδη καταγεγραμμένα, αλλά μη προσβάσιμα – δηλαδή στοιχεία για εξαρτημένα τέκνα, την ηλικία του κατόχου της άδειας, την περιφέρεια της συνήθους διαμονής και τη διάρκεια της άδειας.

ΠΡΟΤΑΣΗ 6: το Υπουργείο Εσωτερικών θα πρέπει να ενσωματώσει καταλλήλως σε μια κεντρική βάση δεδομένων τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή του για τη χορήγηση υπηκοότητας.

ΠΡΟΤΑΣΗ 7: η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία θα πρέπει να επανεξετάσει τα στοιχεία της Απογραφής του 2001 και να επιχειρήσει «στατιστική προσαρμογή» ("statistical fix") για το πρόβλημα των ομογενών που δεν αναφέρονται στα αρχεία των αλλοδαπών .

ΠΡΟΤΑΣΗ 8: το ΙΚΑ θα πρέπει να εξετάσει την παροχή στατιστικών στοιχείων και να εκδώσει μεταγενέστερα στοιχεία προκειμένου να καλύψει τις καθυστερημένες «εθελούσιες πληρωμές» που γίνονται από τους μετανάστες.

ΠΡΟΤΑΣΗ 9: θα πρέπει να ιδρυθεί μια διυπουργική Επιτροπή για τα Standards των Στοιχείων Μετανάστευσης, προκειμένου να εναρμονιστούν σε όλον τον ελληνικό κρατικό τομέα η συλλογή, η διάταξη και οι τύποι των στοιχείων που ζητούνται από τους μετανάστες.